



دنیا و ارتباط آن با آخرت

از نگاه قرآن

دکتر فضل الله روزبهی

آشیانه مهر

واحد قیمت منابع
 پزیشگاه علوم و فرهنگ اسلام
 تهران - شهرک
 شماره: ۳۹۵
 تاریخ: ۱۳۹۱ / ۲ / ۲۸

شناسنامه کتاب

نام کتاب: دنیا و ارتباط آن با آخرت از نگاه قرآن
 نویسنده: دکتر فضل الله روزبهی
 ویراستار: سید علی سجادی بهسودی
 صفحه آرا: قاسم نوراحمدی
 ناشر: آشیانه مهر
 نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۰
 شمارگان: ۳۰۰۰ جلد
 قیمت: ۸۲۵۰ تومان
 شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۹۴۹۷۶ - ۳ - ۱

ایران، قم: ۴۵ متری عمار یاسر، صندوق پستی ۳۷۱۸۵-۶۴۴



مجمع جهانی شیعه شناسی
 THE WORLD CENTER FOR SHIITE STUDIES
 المجمع العالمي لمعرفة الشيعة والتشيع
 www.ShiaStudies.com
 info@ShiaStudies.com

قم- ۴۵ متری عمار یاسر - پلاک ۹۰/ص.ب ۶۴۴-۳۷۱۸۵
 تلفن: ۷۷۱۳۷۷۳-۷۷۵۶۰۹۲ / دورنگار: ۷۷۱۳۷۷۴



سپاس بی‌کران و حمد بی‌پایان از آن خداوندی است که همه کمالات و زیباییها و همه خیرها و خوبیها از آن اوست و ما از شکرگزاری نعمتهای بی‌شمارش ناتوانیم.

از تعلیم، راهنمایی و یاری همه اساتید بزرگوارم و از همفکری و همکاری همه کسانی که به هر نحو و هر اندازه در تألیف این اثر سهیم بوده‌اند، صمیمانه سپاسگزارم.

از توجه و کمک برادر عزیزم حجت الاسلام و المسلمین **سید فتح الله حسینی** و از زحمتهای ارزشمند جناب آقای **نوراحمدی** در تنظیم مطالب، صفحه‌آرایی و طرح روی جلد کتاب و از ویراستاری جناب آقای **سجادی پسرودی**، بسیار ممنونم.

از همه همکاران، کارکنان و مسئولان **مجمع جهانی شیعه‌شناسی** به ویژه مدیر توانمند و لایق، حضرت حجت الاسلام و المسلمین، **استاد انصاری بویراحمدی**، تشکر فراوان می‌نمایم. بدون لطف، عنایت، مدد و همفکری این عزیزان، امکان چاپ این کتاب به این نحو و با این کیفیت میسر نمی‌شد.

توفیقات روزافزون و سعادت ابدی همگان را از خداوند بزرگ خواستارم.



رسول اکرم صلی الله علیه و آله رسّم، آن اسوه بی‌نظیر حقیقت‌جویان و زاهدان و واسطه بزرگ فیض الهی

و به **ائمه اطهار** علیهم السلام، آن چراغهای تابناک هدایت و نجات به ویژه **علی** علیه السلام آن قرآن ناطق و زهرای اطهر علیها السلام، آن الکوی حقیقی زنان

و به **علمای ربّانی**، این مرّوجان و آموزندگان دین و حقیقت

و به **شهادای زنده**، این حافظان دین و مذهب و عطاکنندگان امنیت و آرامش

و به **پدر بزرگوار** و **مادر مهربانم**، که از جبران زحمات طاقت‌فرسایشان ناتوانم.



مقدمه استاد انصاری بویراحمدی

خوش‌ترین کلام در افتتاح محاورات، مقالات، مؤلفات و جواهر تمامی اجزای کائنات، که از رفعت کنگره ایوان عقل برآید، حمد و سپاس و ثناء بی‌حد و حصر ذات اقدس حضرت احدیت است. سلام و درود فراوان خالق و خلائق نثار پاکیزه‌گوهران آسمان عصمت، بزرگ‌ها دیان الهی، پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و اهل بیت اطهرش علیهم‌السلام.

قرآن معدن ایمان، آقیانوس بی‌کران علوم الهی و سرچشمه ناب آب حیات و هدایت است. درک اوج عظمت و ژرفای بی‌نهایت معارف دین اسلام به ویژه چگونگی رابطه دنیا و آخرت، جز با فهم عمیق و دقیق آیات قرآن مقدور و میسر نخواهد شد. دنیا و آخرت نام‌های این جهان و آن جهانند. هر دو مکمل یکدیگر، اما دنیا مظهر ظهور و بروز افعال و اعمال، سرایی ناپایدار، محل ابتلا و آزمایش و آخرت محل ظهور تجسم باطن، جزای افعال، اعمال و سرای ابدی و جاودان است. ارزش دنیا نسبی و آنچه قبیح می‌نماید دنیاگرایی است. توجه به دنیا بدون قصد آخرت مانع سعادت ابدی و آخرت‌گرایی بدون کوشش در دنیا نقص ایمان است.

دین (اعم از محتوای و تحقق خارجی) مرز مشترک دنیا و آخرت و زندگی دنیوی با انگیزه دینی و الهی، برای رساندن آدمیان به مطلوب‌نهایی و رستگاری است. نگرش عمیق به مقوله پیوستگی دنیا و آخرت که دو چهره واقعیت انسان در گذر زمان است، رابطه دنیا و آخرت را همچون رابطه مقدمه و ذی‌المقدمه قرار داده و حاکی از ارتباط

وثیق و رابطه‌ای منطقی و الاهی است. این ارتباط مطلوب در صورتی که از دین و قرآن اخذ گردد؛ اوج کمال و سعادت جاودان دنیا و آخرت را به ارمغان خواهد آورد.

اگر مکمل ارتباط دنیا و آخرت آیات الاهی شد، این رابطه مقدس، حقیقی و مایه رشد و کمال می‌گردد. اما اگر با قرآن غریبه باشیم و از آن بهره‌نگیریم، در اندک زمانی گرفتار سخن بدون علم و عمل می‌شویم، دنیاطلبی، تحلیل‌های غلط، غفلت‌زدگی، تفرقه و استبداد، بدعت و تحریف، التقاط و بی‌تقوایی، گریبان‌گیرمان می‌شود.

رشحات مواعظ بالغه قرآن، درمان و دواي دردزداي و اماندگان از لذت بندگي، قربانیان ظلمت‌سرای غرور، هوازدگان هوس و عصیان، زندانیان دلبستگی و غفلت، نوحه‌گران ماتم دل‌مردگی و در حقیقت، علاج مزاج‌علیلان جمله امراض است.

چون قرآن قلیل‌اللفظ و کثیر‌المعانی، موجز اما در اوج کمال، شامل بر ناسخ و منسوخ، سابق و لاحق، محکم و متشابه، ظاهر و باطن، عام و خاص، مطلق و مقید، مجمل و مؤول و... است؛ کمیت زبان و مداد ما در مضماریان همه مهمات قرآن و کلام الاهی، لنگ و بسته‌لگام است.

اگرچه از روی اندیشه، مطالعه، وسعت آگاهی و دقت نظر سخن گفتن از منبع زلال وحی، حض و نصیبی را از خزانه کرم الاهی نصیب می‌گرداند، اما ادعای دستیابی هر عالم محقق، عارف مدقق و دانشمند نخبه‌ای، حتی با ذهن جوال و همت بلند، به همه دُرهای غلطان نهفته در اعماق قرآن، درک حقیقت ناب و کمال بلندی آن، بدون بهره‌گیری از کلام ائمه معصوم علیهم السلام سطحی‌اندیش، جزئی‌نگر بلکه حداکثر عمقی‌نما خواهد بود.

با تکیه بر ازدحام دلایل، فحص غالب و ضرس قاطع می‌توان گفت: استیلا بر حدود و صغور، رمز و رازهای سر به مهر، بطون متعدد باطنی، حقیقت واقعی اعجاز آن و علم به ضمیر واقعی وحی در انحصار فهم نبی و وصی است.

معتقدیم مشروعیت عمل و اعتقاد در فرهنگ اصیل اسلام و جهان‌شمولی آن، به واسطه رهنمودهای قرآن کریم است. پس ضرورت دارد تمامی امت اسلام و بلکه همه جهانیان شناخت کامل، جامع‌الاطراف، واقع‌بینانه و دقیق و عمیقی از قرآن داشته باشند، چرا که بهره‌گیری از این کلام الاهی محدود به مکان، زمان و زبان خاصی نیست.

مولای متقیان، علی علیه السلام اول شنوای پس از نزول وحی و نخست‌نویسای قرآن بوده است. حضرتش فرمودند: سؤال کنید از من از کتاب خدا، نیست آیه‌ای مگر آنکه من دانانم چگونه نازل گردیده، در دامنه کوه یا در زمین نرم.^(۱) به خدا قسم نازل نگردید آیه‌ای مگر اینکه به تحقیق من می‌دانم در باره چه کسی نازل گردید و بر چه چیز نازل گردید. خدای من افاضه فرمود به من قلبی و عقلی کامل و زبانی گویا و ناطق.^(۲)

او قرآن ناطق است و چه کسی بهتر از قرآن ناطق، که کلام او دل‌نشین و زبان بیانش متصل به منبع و خزانه علم خداوندی است، می‌تواند سخنگو و زبان گویای قرآن صامت باشد؟

در شکرستان کلمات امیر بیان علی علیه السلام چاشنی شهد کلام به کام جان می‌ریزیم و از رشحات مواعظ بالغه‌اش در مورد قرآن بهره می‌گیریم. چه زیبا، فصیح و بلیغ فرمودند:

بدانید که دانش آینده، سخن گذشته، درمان دردتان، راز نظم و نظام یافتن روابطتان، همه و همه به تمامی در قرآن فراهم آمده است.^(۳)

۱ - شیخ سلیمان بلخی حنفی، ینابیع الموده، باب ۱۴، ص ۷۴؛ سیوطی، جلال‌الدین، تاریخ الخلفاء، ص ۱۲۴.

۲ - گنجی شافعی، کفایة الطالب، باب ۵۲؛ ابونعمین اصفهانی، حلیة الاولیاء، ج ۱، ص ۶۷؛ محب‌الدین، ریاض‌النضرة، ج ۲، ص ۱۹۸؛ سیوطی، تفسیر اتقان، ج ۲، ص ۳۱۹.

۳ - نهج البلاغه، خطبه ۱۵۸.

پرتو جانبخش قرآن، شفای بزرگ‌ترین دردهای انسان (کفر، نفاق و گمراهی) و دارویی است که هیچ دردی بر جای نمی‌نهد. قرآن کتابی است برای بیان مرزهای خیر و شر، تنها هدایتگری است که همراهش را هرگز به گمراهی نمی‌کشانند.

قرآن اقیانوسی است که ژرفایش را دسترسی نباشد. قرآن معدن ایمان و گوهر ناب آن، چشمه‌سار دانش است. دریا‌های آن، باغستان داد و آبیگرهای آن، بنیاد اسلام است. راستی که ظاهر این کتاب چه شگفت‌آور و زیبا و باطن آن چه ژرف و ناپیدا است. راز فراز و فرود مسلمین در چگونگی رابطه با قرآن است. بازگشت به کتاب خدا و تمسک به آن، رمز اوج و عظمت مسلمین است. پس وای از آن زمان که بیگانگان در عمل به قرآن بر ما سبقت گیرند.

ای مردم؛ هر آنکه نصیحت خداوندی را پذیرا شود موفق است. با عشق به قرآن روی آورید، که بندگان خدا برای تقرب به ذات اقدس پروردگار، قرآن را نیکوترین وسیله یافته‌اند. بدانید که قرآن تنها شفاعتگری است که شفاعتش به کمال پذیرفته شده و تنها گوینده‌ای است که سخنش بی‌کم‌وکاست تصدیق می‌شود.^(۱)

دست مایه قرار دادن آیات قرآن در ارتباط دنیا و آخرت و استفاده صحیح و به موقع از دستورات این کتاب الهی رمز موفقیت پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وآلهم‌اسلام است. بهترین و اصلی‌ترین خمیرمایه معلومات و معارف در رابطه دنیا و آخرت که باعث اطمینان خاطر، آسایش روح و روان، اعتماد و اعتقاد و تأمین‌کننده سعادت و رستگاری جاودان دنیا و آخرت می‌تواند باشد همین آیات قرآن کریم است.

قرآن کامل‌ترین نسخه حیات‌بخش است، رشحات مواعظ بالغه‌اش درمان و دوی درد زدای جامعه بشری به ویژه در دوران معاصر است. قرآن می‌تواند درمان‌کننده بحران هویت، عدول از ضوابط اخلاقی، عدم نظارت توسعه‌یافته و

فراگیر، تضادها، کشمکش‌های ناشی از محرومیت، عدم عدالت و امنیت اجتماعی، تزلزل شخصیت در افراد، عادات ناپسند و ناهنجار، تجددگرایی نامعقول، ظاهرسازی‌های عوام‌فریبانه، دغل‌بازیهای حسابگرانه، مراودات سیاسی و گروهی غیرقانونمند، اضطراب حاصل از ضد ارزشها، تهاجم و شیخون فرهنگی بیگانگان، فقر و جنون و جنایت، حاکم شدن زر و زور و تزویر، سستی مذهب و... بوده و می‌تواند هزاران عامل مخرب را اصلاح و ما را قادر سازد تا با استعانت از نور هدایت ائمه معصوم علیه‌السلام و بهره‌گیری صحیح از کلام الهی نقش فراینده‌ای در تأمین سعادت دنیا و آخرت تمامی انسانها بخصوص امت اسلام داشته باشیم.

کلام خداوند متعال احسن الحدیث،^(۱) حکمت و موعظه حسنه،^(۲) نور هدایت^(۳) جداکننده حق از باطل،^(۴) صریح و قاطع، جامع و کامل، مفید و جاودان، سرچشمه انهار مکارم، گنجینه انوار حقایق، سوزنده خرمین ظلم و فساد و فروزنده چراغ عدل و داد است.

با گنج انعام بی‌شمار قرآن، نجات سفینه جان از گرداب تعلقات جهان مقدور و مسیر خواهد شد. به حق نشتر سخن مشک‌فتن قرآن، شور و شعله انبوه معانی در بیان آن، آبیگر سرشک گلبرگ نازک دل‌های مؤمنان و عارفان است.

اولین و بزرگترین میراث ماندگار، عظیم‌ترین گنج معنوی و اصلی‌ترین حلقه وحدت امت اسلام وجود بی‌همتای قرآن است. ضروری است کانون توجه ما به این اقیانوس بی‌کران علوم و معارف، جامع‌الاطراف، واقع‌بینانه و آگاه به عظمت

۱ - انبیاء / ۴۸

۲ - فرقان / ۱

۳ - مائده / ۴۴

۴ - آل عمران / ۵

وجودی آن بوده و با تلاش گسترده و فراگیر دانشمندان و صاحب‌نظران، اندیشمندان، معرفت‌شناسانه، با پشتوانه قوی علمی و تخصصی، در ابعاد مختلف و موضوعات مستقل، مورد پژوهش و تحقیق قرار گرفته تا بتواند به صورت ماندگار در اذهان و افکار عقل‌گرایان عالم باقی بماند.

مجمع جهانی شیعه‌شناسی مفتخر است این اثر گرانسنگ را به عنوان سرآغاز و سر فصلی در راستای انجام این مهم به جامعه اسلامی به ویژه مجامع علمی و دانش‌پژوهان عرضه می‌نماید.

این کتاب وزین و ارزشمند، با اهتمام سرانگشت و تراوش خامه قلم اندیشمند محقق، استاد معظم، حضرت حجت الاسلام و المسلمین، دکتر فضل الله روزبهی تدوین و تألیف گردیده است.

تراوش قلم بزرگ مردی که سر پنجه فیض تعلیم عالمانه و شیوه ستوده و نیکویش، در تحصیل رضای حضرت خالق، تعلیم احکام شرعی، ترویج صحیح مذهب و اعتقادات، هدایت، خیرخواهی و اصلاح احوال خلائق، فوق‌العاده و حائز اهمیت فراوان است.

محقق برجسته‌ای که با دیده التفات، مرغ دوبال فکرت، عصای بصیرت، لطافت طبع و شعله بیان، شیرازه تألیفش را، مانند شیر و شکر و شهد و عسل به هم تافته تا همچون سلف صالح از حوزه‌های علمیه، رنگ و زنگ ظلمت را منهزم ساخته و مبدل اوهام به عقول هدایت گردد.

كثرت الله امتثالهم، جزاء الله عن الاسلام اجراً، ادام الله ظله و دامت افاضاته
والسلام عليكم و علي جميع اخواننا المؤمنين بولاية علي بن ابيطالب في اقطار العالم ورحمة الله وبركاته
مدیر مجمع جهانی شیعه‌شناسی

انصاری بویراحمدی

پیش‌گفتار

قرآن کریم، منبع اصلی دین اسلام و مقیاس و معیار دیگر منابع اسلامی است. سند قرآن قطعی و تأثیر آن در هدایت و رساندن انسانها به سعادت دنیا و آخرت، بی‌نظیر و شگفت‌انگیز است.

قرآن در بیان حقایق نورانی و مسائل گوناگون دینی، دارای سبک و اسلوب ویژه و معجزه‌آسایی است و به زندگی مسلمانان حرارت، گرمی، روح، معنا، حرمت و هدف می‌بخشد.

این کتاب الاهی نور مبین و مظهر نور مطلق است و همه نیازهای بشر را در جهت هدایت آنها، رشد و کمال عقلها، شفا و درمان درهای روحی و معنوی، پاک کردن روح و روان، جلا بخشیدن به قلوب و دلها و نورانی کردن آنها، بیان فرموده است.

با عمل به احکام و دستورات حکیمانه قرآن و اسلام، خواسته‌ها و اهداف نفسانی و پست و حیوانی تضعیف می‌گردند و اغراض بلند انسانی و میلهای برتر و

عالی الهی تقویت می‌شوند و به فعلیت می‌رسند و چشم دل، حقایقی از عالم ملکوت را، مشاهده می‌نماید.

قرآن، شناخت سطحی و ظاهری و غفلت‌آمیز را، به شناختی عمقی و باطنی و همه‌سویگر، بدل می‌سازد و دنیا را خدمتگزار معنویت و آخرت قرار می‌دهد.

بسیاری از حقایق و مسائل و احکام دینی که در قرآن ذکر نشده‌اند، از زبان پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله و بعد از او از زبان ائمه معصومین علیهم‌السلام ذکر شده‌اند.

پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله بالاترین درجه انسانیت و قرب و بندگی خداوند و بالاترین علم و حیاتی و الهی را داراست. ائمه معصومین علیهم‌السلام به سبب رسیدن به درجات اعلای انسانیت و قرب والای الهی و کسب مقامات بسیار بلند ملکوتی، معنوی و قدسی و برخورداری از علم لدنی و الهی و بهره‌مندی از الهامات و اشراقات خالص ربانی، نیز مانند پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله، از هر گونه نقص و خطا در بیان تفسیر قرآن و مسائل و احکام الهی، در امان بوده‌اند.

علم و عرفان بی‌نظیر و عمل و سیره جذاب و نورانی این انوار تابناک هدایت و نجات و مقامات بسیار بلند این سالکان حقیقت و عالمان و عابدان حقیقی، به قدری برجسته و خارق‌العاده بوده است، که راه انکار این امور بر هر انسان حق‌جو و محقق با انصافی، بسته شده است.

گوهرهای ناب کلمات آنان در تفسیر قرآن و بیان دیگر حقایق و مسائل و حکمت‌های نورانی و نجات‌بخش آنها و الگویی واقعی و نمونه انسان کامل بودن آنها، از عنایات و نعمتهای خاص خداوند متعال بر بندگانیش بوده است.

قرآن آنچه را که انسان برای رسیدن به حقیقت و کسب سعادت نیاز دارد، بیان نموده است. راه تکامل و بهره‌مندی از حیات جاودانه آخرت، همان مسیری است که قرآن، بیان کرده است و تبیین، تفسیر و توضیح درست و دقیق آن را، باید در مکتب اهل بیت علیهم‌السلام آموخت.

در این کتاب به دلیل محدودیت موضوع و مطالب، بسیاری از مسائل به صورت اجمالی بیان شده‌اند و تنها در حد ضرورت و برای روشن شدن بعضی از مطالب، روایاتی ذکر شده‌اند.

قرآن از زوایای گوناگونی در باره دنیا و ارتباط آن با آخرت، سخن گفته است. هماهنگی آیات، زیبایی، عمق، دقت و نوع نگاه قرآن در قالب بیان مطالب و اصول کلی و مسائلی در مورد مصادیق زندگی دنیا و تمثیلات بسیار گویا و شیوا، حیرت‌انگیز است؛ کلمات اعجاز‌آمیز آن، عقلها را به شگفتی و عجز وامی‌دارد و الهی بودن آیات را به اثبات می‌رساند.

در باره این موضوع تا کنون کار جامعی، صورت نگرفته است؛ حتی نوشته‌هایی که به طور مستقل به موضوعاتی نظیر آن پرداخته‌اند، تنها به قسمتی از مباحث و آیات قرآن، اشاره کرده‌اند. در این نوشته سعی شده است تا در حد امکان، با استفاده از کتب تفسیری، فلسفی، اخلاقی، اجتماعی، لغوی، حدیثی، تاریخی و غیر اینها، مسائل مهم‌تر به صورت جامع‌تر و گسترده‌تر، بیان شوند.

بعد از بررسی همه آیات مربوط به موضوع بحث و مطالعه آراء و نظریه‌های مفسران و اندیشمندان بزرگ و گزینش مطالب لازم، مسائل در فصول و بخشهای مناسب و در طرحی نو و بی سابقه، تنظیم شده است.

سعی شده است که معانی در چارچوب بیانی منطقی و به شکلی منسجم و در راستای هدفی واحد و هماهنگ، با روشی خردپذیر، فطرت‌پسند و دلنشین و عباراتی روان، گویا و زیبا، به رشته تحریر در آیند. با الگو پذیری از قرآن، استفاده از بیان تأثیر گذار بر عواطف، احساسات و محرک قلوب و سوق دهنده امیال به سوی عالم معنا و آخرت و خداوند و باز دارنده از مادی‌گرایی و دنیاپرستی، مورد توجه قرار گرفته است.

در این تحقیق استفاده نکردن از هر گونه مطلب غیر علمی و موهون و دوری از تفسیر به رأی و تحمیل آرای خود بر قرآن و دقت فراوان و احتیاط لازم در توضیح و تشریح کلام بسیار بلند و حیانی، مورد نظر بوده است؛ اگر چه نمی‌توان ادعا کرد آن طور که باید و آن گونه که شایسته سخن الهی است، حق تفسیر آیات، ادا شده است.

با وجود حجیت ظواهر و تفسیر هر آیه به کمک آیات دیگر و روایات و امور عقلی قطعی و مسلم و قرائن دیگر و اهتمام مسلمانان به شناخت قرآن (این کتاب مصون از تحریف) و شروع کار تفسیر از صدر اسلام تا کنون، هنوز در تفسیر جزئیات بسیاری از آیات، به دلیل اموری چون تفاوت مبانی معرفتی، اختلاف‌ها و احتمالاتی دیده می‌شود. با این حال راههای اساسی هدایتگر و نورانی آن، در قالب اصول کلی نجات بخش، نمایان است و برای حق جویان و پیروانش، سعادت ابدی را به ارمغان می‌آورد.

در این تحقیق به خوبی معلوم می‌شود که چگونه قرآن از زوایا و ابعاد مختلف، به صورتی هماهنگ و دقیق و زیبا و شگفت‌آور، به بررسی مسائل گوناگون زندگی دنیوی و ارتباط یا اتحاد آن با حیات اخروی پرداخته است و حقیقت این مسأله حیاتی و سرنوشت‌ساز را روشن نموده است.

از نکته‌های مورد توجه نگارنده این است که باید با معتدل و معقول کردن وجهت‌دهی صحیح به علایق فطری مربوط به امور دنیا، در مسیر ایجاد انگیزه برتر و جاذبه قوی‌تر به سوی پروردگار و عالم معنا و شکوفاسازی گرایش‌های درونی عالی و برتر و باز کردن روزنه‌ها و دریچه‌های عالم روحانی، تلاش نمود، تا بتوان خود را از میدان جاذبه زینتهای دنیا خارج کرد و به سوی جهان خوش بختی گام برداشت. قسمتی از مطالب مربوط به این امر - که در جاهای متعدّد به آن اشاره شده است - در بخش آخر فصل هفتم (۷.۶. زهدگرایی و خداجویی)، آمده است.

در بسیاری از موارد، مطالبی که از منابع مختلف ذکر شده است، خالی از تغییر در الفاظ و جملات یا محتوا و حذف یا اضافه بعضی از مطالب نبوده است؛ با این حال کتاب یا نوشته‌ای که در پاره‌ای از مطالب این رساله بی‌تأثیر نبوده است، یا به فهم آن کمک می‌نماید، حداقل به عنوان منبع ارجاعی، ذکر شده است.

برای کسانی که به دنبال مسائل بیشتر و عمیق‌ترند، به بعضی از مطالب در پاورقیها، اشاره شده است.

از همه دانشمندان و عالمان و فضایی که به هر نحو و هر اندازه از آنان بهره برده‌ام و در شکل‌گیری این تحقیق نقش داشته‌اند، سپاسگزارم.

از اساتید صالح و بزرگوارم که به من دانش آموختند و در تربیت من مؤثر بوده‌اند، خالصانه تشکر می‌نمایم.

برای همه این عزیزان، از خدای رحمان پاداش شایسته و ارزنده و بالابردن درجات را، خواهانم.

۱۸۲. النهایة فی غریب الحدیث و الاثر. مجد الدین ابوالسعادات المبارک بن محمد ابن اثیر، مؤسسه اسماعیلیان، قم، الرابعه، ۱۳۶۷ش.

۱۸۳. نهج البلاغه، المحقق: صحی الصالح* مؤسسه دارالهجره، قم، الخامسه، ۱۴۱۲ق.

۱۸۴. نهج البلاغه، ترجمه محمد رضا آشتیانی و محمد جعفر امامی (زیر نظر ناصر مکارم شیرازی)، مدرسه امام علی بن ابی طالب علیه السلام، قم، یازدهم، ۱۳۷۷ش.

۱۸۵. نهج البلاغه، ترجمه و شرح علینقلی فیض الاسلام، ۱۳۹۲ق / ۱۳۵۱ش.

۱۸۶. وسائل الشیعه، محمد بن الحسن الحر العاملی، مؤسسه آل البیت علیهم السلام لاحیاء التراث، قم، الاولی، ۱۴۰۹ق.

فهرست

| | |
|----|------------------------------|
| ۹ | مقدمه استاد انصاری بویراحمدی |
| ۱۵ | پیشگفتار |

مقدمه

| | |
|----|--|
| ۲۴ | ۱. اهمیت موضوع |
| ۲۵ | ۲. ذات اشیاء، از دایره حُسن و قُبْح خارج است |
| ۲۶ | ۳. معنای لغوی دنیا |
| ۲۷ | ۴. کاربردهای دنیا در قرآن |
| ۲۹ | ۵. دیدگاههای کلی در باره دنیا |
| ۲۹ | ۵. ۱. بدبینی به دنیا |
| ۲۹ | ۵. ۲. دنیاگرایی محض |
| ۳۰ | ۵. ۳. ترک دنیا برای آخرت |
| ۳۰ | ۵. ۴. دنیا برای آخرت |
| ۳۱ | ۶. موضوعات مورد بحث |

* شماره خطبه‌ها و نامه‌ها و حکمتهای این کتاب، از روی این نهج البلاغه (صحی الصالح)،

فصل اول: خلقت حکیمانه دنیا

۱. ۱. خداوند، حکیم مطلق است ۳۷
۲. ۱. نظام احسن خلقت ۴۱
۳. ۱. عوامل معنوی در نظام علی و معلولی عالم ۴۴
۴. ۱. مراتب متفاوت موجودات ۴۸
۵. ۱. هدف خلقت ۴۹
۱. ۵. ۱. هماهنگی و هدفمندی در خلقت ۴۹
۲. ۵. ۱. هدف از خلقت انسان ۵۴
۳. ۵. ۱. جایگاه معاد در هدف خلقت ۵۹
۶. ۱. رابطه خداوند و جهان ۶۲
۱. ۶. ۱. بی‌نیاز مطلق و عین فقر و نیاز ۶۲
۲. ۶. ۱. آیات خداوند ۶۶
۳. ۶. ۱. حمد و تسبیح موجودات ۶۸
۷. ۱. سیر انسان به سوی خداوند ۷۳
۸. ۱. رابطه انسان و جهان ۷۵
۱. ۸. ۱. اندیشه‌های غیراسلامی ۷۵
۲. ۸. ۱. منطق اسلام و قرآن ۷۶

فصل دوم: ویژگیهای دنیا

۱. ۲. خیر و فضل و رحمت الاهی ۸۳
۲. ۲. مکان امتحان الاهی ۸۷
۳. ۲. تجارتخانه و مزرعه آخرت ۹۱
۴. ۲. سرای درد و رنج ۹۶
۲. ۴. ۱. آمیختگی انسان با رنج و مشقت ۹۶

۲. ۴. ۲. مصائب و سختیها، مادر خوشبختیها ۱۰۰
۲. ۵. محل پاداش و عذاب در بعضی موارد ۱۰۶
۲. ۶. مناع اندک و بی ثبات ۱۱۲
۲. ۷. دارای ظاهر و باطن ۱۱۵
۲. ۸. سرای فریب و غرور ۱۱۷
۲. ۸. ۱. سرگرمی و بازیچه بودن دنیا ۱۱۹
۲. ۸. ۲. جلوه‌ها و نمودهای مختلف دنیا ۱۲۰
۲. ۸. ۳. مثلهایی درباره دنیا و دنیاپرستی ۱۲۵
۲. ۸. ۳. ۱. سرسبزی و خرمی گیاهان و خشکی و نابودی آنها ۱۲۶
۲. ۸. ۳. ۲. داستان صاحب دویاغ و رفیق مؤمن او ۱۳۳
۲. ۹. جایگاه تضادها ۱۴۶

فصل سوم: زینتهای دنیا

۳. ۱. زیبایی دوستی ۱۵۳
۳. ۲. حکمت تزیین دنیا ۱۵۷
۳. ۳. زینتهایی از دنیا ۱۶۱
۳. ۴. زینتهای الاهی ۱۶۵
۳. ۵. پدیده‌های خوشایند و اعجاب‌انگیز، سد راه واقعیتها ۱۷۰

فصل چهارم: نعمتهای خداوند

۴. ۱. اموال و اولاد ۱۷۹
۴. ۱. ۱. مال ۱۸۲
۴. ۱. ۱. ۱. مسکن، لباس، مرکب ۱۸۴
۴. ۱. ۱. ۲. خوردنیها و آشامیدنیها ۱۸۷
۴. ۱. ۱. ۳. انفاق ۱۸۹

- ۱۹۴ ۲. ۱. ۴. فرزند
- ۱۹۹ ۳. ۱. ۱. ۴. ویژگیهای مشترک اموال و فرزندان
- ۱۹۹ ۱. ۳. ۱. ۴. نعمت بودن
- ۲۰۲ ۲. ۳. ۱. ۴. زینت بودن
- ۲۰۵ ۳. ۳. ۱. ۴. وسیله آزمایش بودن
- ۲۰۸ ۴. ۳. ۱. ۴. بازداشتن از ذکر خداوند
- ۲۱۱ ۵. ۳. ۱. ۴. مایه عذاب شدن
- ۲۱۴ ۲. ۴. همسر
- ۲۱۶ ۱. ۲. ۴. اهمیت ازدواج
- ۲۱۸ ۲. ۲. ۴. غریزه جنسی
- ۲۲۰ ۳. ۲. ۴. حدود الهی
- ۲۲۲ ۳. ۴. پست و مقام و قدرت
- ۲۲۵ ۴. ۴. رزق و روزی
- ۲۲۵ ۴. ۴. ۱. رزق و روزی، به دست خداست
- ۲۲۸ ۲. ۴. ۴. چگونگی رازقیّت خداوند

فصل پنجم: دوستی دنیا

- ۲۳۵ ۱. ۵. فطری بودن علاقه به دنیا
- ۲۳۶ ۲. ۵. ریشه کتی علاقه به دنیا یا بیدار کردن شعورهای عالی تر؟
- ۲۴۰ ۳. ۵. لذت جویی
- ۲۴۳ ۴. ۵. مرز میان اعمال دنیوی و کارهای اخروی
- ۲۴۸ ۵. ۵. علت خاصّ منع شدید علی علیه السلام نسبت به دنیاپرستی
- ۲۵۰ ۶. ۵. نظام مادی دنیاپرستان و نظام ارزشی قرآن
- ۲۵۰ ۱. ۶. ۵. جایگاه و مسکن بهتر و مجلس آراسته تر، دلیل برتری نیست

- ۲۵۶ ۲. ۶. ۵. در نعمت یا سختی بودن، نشانه اکرام یا اهانت الهی، نیست
- ۲۵۹ ۳. ۶. ۵. بهره های بی ارزش دنیوی، ملاک انتخاب رسل نیست
- ۲۶۶ ۷. ۵. مفاسد حبّ دنیا
- ۲۶۶ ۱. ۷. ۵. انکار خدا و رسول و قیامت
- ۲۶۸ ۲. ۷. ۵. بازداشتن از یاد خداوند و کمالات و فضایل نفسانی
- ۲۷۲ ۳. ۷. ۵. سرانجام دردناک و ناخوشایند
- ۲۷۵ ۴. ۷. ۵. قارون و پایان عبرت انگیز
- ۲۸۶ ۸. ۵. اخلاق و دنیاپرستی
- ۲۹۰ ۹. ۵. مادیت فلسفی و مادیت اخلاقی

فصل ششم: رابطه دنیا و آخرت

- ۲۹۳ ارتباط شدید و جدایی ناپذیر دو مرحله زندگی انسان
- ۲۹۳ رسیدن به حیات پایدار و باقی، از راه گذرا و فانی
- ۲۹۳ شباهت نیازمندیها و مطلوبهای انسان در دنیا و آخرت
- ۲۹۳ نقش نیت در اعمال
- ۲۹۳ خداجویی و آخرت طلبی در سایه کمال خواهی
- ۲۹۳ شباهتها و تفاوت های زندگی دنیا و حیات آخرت
- ۲۹۳ تضاد دنیا و آخرت
- ۲۹۳ لزوم ترجیح آخرت بر دنیا
- ۲۹۳ نتیجه دنیا طلبی و آخرت طلبی
- ۲۹۵ ۱. ۶. ارتباط شدید و جدایی ناپذیر دو مرحله زندگی انسان
- ۳۰۰ ۲. ۶. رسیدن به حیات پایدار و باقی، از راه زندگی گذرا و فانی
- ۳۰۲ ۳. ۶. شباهت نیازمندیها و مطلوبهای انسان در دنیا و آخرت
- ۳۰۴ ۴. ۶. نقش نیت در اعمال
- ۳۱۰ ۵. ۶. خداجویی و آخرت طلبی در سایه کمال خواهی



- ۶.۶. شباهتها و تفاوتهای زندگی دنیا و حیات آخرت ۳۱۵
- ۷.۶. تضاد دنیا و آخرت ۳۱۹
- ۸.۶. لزوم ترجیح آخرت بر دنیا ۳۲۴
- ۹.۶. نتیجه دنیاطلبی و آخرت طلبی ۳۳۱

فصل هفتم: زهد و پارسایی

- ۱.۷. حقیقت زهد ۳۴۱
- ۲.۷. فلسفه های زهد ۳۴۶
- ۲.۷. ۱. اینثار ۳۴۶
- ۲.۷. ۲. همدردی ۳۴۸
- ۲.۷. ۳. آزادی و آزادگی ۳۴۸
- ۲.۷. ۴. معنویت ۳۵۱
- ۳.۷. زهد اسلامی و رهبانیت مسیحی ۳۵۴
- ۴.۷. زهد و پارسایی رسول اکرم صلی الله علیه و آله ۳۵۹
- ۵.۷. آزادی و کمال انسان در بندگی خداست ۳۶۵
- ۶.۷. زهدگرایی و خداجویی ۳۶۹

فصل هشتم: مواعظ

- ۱.۸. فردا نگری ۳۷۵
- ۲.۸. عبرت پذیری ۳۷۹
- ۳.۸. فریب دنیا را نخوریم ۳۸۵
- کتابنامه ۳۹۵